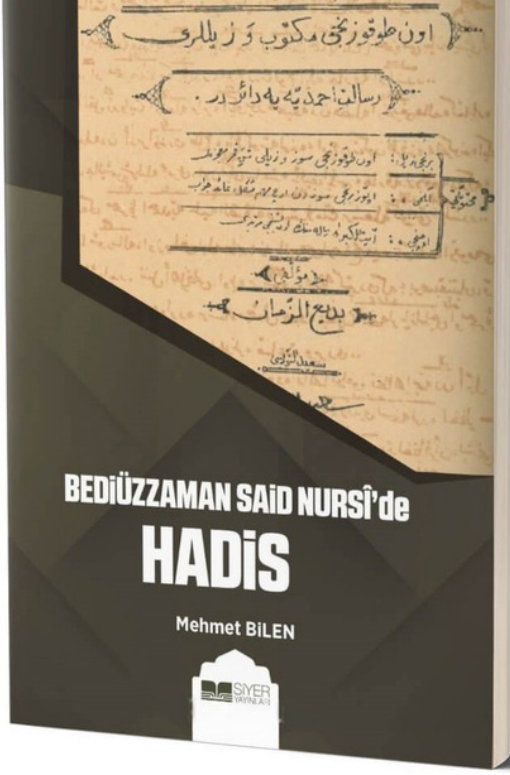

BEDİÜZZAMAN SAİD NURSİ'DE HADİS

Yazar: Mehmet BİLEN
Prof. Dr., Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Temel İslam Bilimleri Bölümü (Hadis),
bilenmehmet@hotmail.com

Siyer Yayınları, İstanbul, 2020.
ISBN: 9786057689627
Dil: TÜRKÇE
Sayfa Sayısı: 240
Cilt Tipi: Karton Kapak
Kağıt Cinsi: Kitap Kağıdı
Boyut: 13.5 x 21 cm

Tanıtan: **Mehmet Emin ÇİFTÇİ** | Dr. Öğretim Üyesi,
İlahiyat Fakültesi,
Temel İslam Bilimleri Bölümü (Hadis),
Orcid: 0000-0001-9331-7450

**CİLT: 1 SAYI: 1
KİTAP KRİTİĞİ**

MAKALE GELİŞ TARİHİ
27.10.2021

MAKALE KABUL TARİHİ
23.12.2021

YAYINLANMA TARİHİ
31.12.2021

Mehmet Bilen, “*Bediüzzaman Said Nursî’de Hadis*” adlı kitabında Said Nursî’nin eserlerinde tahrîç etmiş olduğu hadislerden, onun hadis usûlü ve hadislerle ilgili görüşlerini değerlendirmeye çalışmıştır. 1877 ila 1960 yılları arasında yaşamış olan Nursî, döneminin ilmi ve siyasi konularına dair pek çok eser kaleme almıştır. Osmanlı’nın son dönemlerinde yetişen âlimlerden biri olan Said Nursî yazdıklarıyla geniş kitleleri etkilemiş ve hala etkilemeye devam etmektedir. Bunun için Said Nursî’nin eserlerindeki hadisler ve hadisleri kullanma yönteminin tespiti önemlidir. Yazar bu çalışmada Nursî’nin sünnet ve sünneti sonraki nesillere ulaştırma aracı olan hadisle ilgili görüşlerini tespit edip değerlendirmeyi hedeflediğini ifade etmiştir.

Çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde sünnetin dindeki konumu ele alınmıştır. Daha sonra Said Nursî’nin çalışmaları hakkında bilgi verilmiştir. Hayatının önemli bir kısmını sürgün ve zindanlarda geçiren Nursî eserlerinde inanç esaslarını ve İslâm’ın temel kaynaklarına yönelik şüpheleri gidermek amacıyla tevhit, Kur’an’ın i‘cazı, nübüvvet gibi konuları akli delillerle açıklamaya çalışmıştır. Geleneksel medrese eğitimini almış olan Nursî’nin İslâmî ilimlerin yanında müspet ilimleri de içine alan geniş bir saha ile ilgili ciddi okumalar yaptığı anlaşılmaktadır. Nursî eserlerinde sünnet hakkında bazı görüşlerini açıklamıştır. Haberin bilgi değeri, hadis, isnad, sahâbe, mana ile rivayet gibi hadise dair meseleleri de ele almıştır. (s. 11-14) Yazar bu çalışmada Nursî’nin görüşlerini hadis ilminin verileri ışığında iki bölümde değerlendirmeye tabi tutmuştur.

Bilen, birinci bölümde Said Nursî’nin sünnet ile ilgili görüşlerine yer vermiştir. Bunun doğru tespiti için yazar önce sünnetin sözlük ve terim anlamlarını açıklamıştır. (s. 28) Daha sonra âlimlerin sünnet ile ilgili muhtelif görüş ve yaklaşımlarını detaylı bir şekilde ele almıştır. (s. 29) Yazar konu ile ilgili genel bilgiler verdikten sonra Nursî’nin görüşlerini değerlendirmiştir. Said Nursî doğrudan bir sünnet tanımını yapmamakla beraber sünnet konusundaki açıklamalarından onun sünnet ile ilgili görüşlerini tespit etmek mümkündür. O sünnete bağlılığı anlatırken ağırlıklı olarak sünnete muhalif olan davranışlara dikkat çekmekte ve bunları bid‘at olarak değerlendirmektedir. Bundan hareketle onun kelamcılarının metodunu önemseydiğini söylemek mümkündür. (s. 30) Said Nursî, sünnetin sadece uygulamadan ibaret olmadığına, onun bireysel boyutunun yanında toplumsal boyutunun da ihmal edilmemesi gerektiğine dikkat çekmiştir. (s. 36-43) Said Nursî sünnetin dindeki yerini belirlemek için Kur’an-ı Kerim’de Peygamber’e itaat ile ilgili ayetleri zikretmiştir. Ayrıca Nursî sünnetin bağlayıcılığını ortaya koymak amacıyla zikrettiği bazı ayetlerin yanısıra sünnete bağlanmanın önemini açıklamak için üç hadis zikretmiştir. Ancak bunlardan ikisi zayıftır. Üçüncüsü ise “her bid‘at dalalettir ve her dalalet de insanı ateşe götürür” rivayetidir. (Müslim, Cuma 43) Bu sahih olan bir rivayettir. (Sayfa 48) Said Nursî’nin bir muhaddis gibi sahih hadisleri tespit etme amacında olmadığından zayıf hadisleri kitabına almış olması normal karşılanmalıdır. Onun konunun anlaşılması için bu yönüne başvurduğu anlaşılmaktadır. Nursî’nin sünneti bağlayıcılık yönünden sınıflandırması başlığında yazar önce genel bilgi vermektedir. Daha sonra Nursî’nin tasnifine geçmektedir. Nursî sünneti, feraiz, nevafile ve adat-i hasene olmak üzere üç gruba ayırmıştır. (s. 45)

Yazar “sünnet-vahiy ilişkisi” başlığında sünnetin kaynağı ve mahiyeti konusunda genel bilgi vermiştir. Bilen, Hz. Peygamber’in her konuştuğunun vahiy olduğuna dair bazı âlimlerin görüşlerinin muteber bir görüş olmadığını ifade etmiş ve hadislerin bir kısmının vahiy olabileceğini söylemiştir. Nursî’nin de bu kanaatte olduğunu zikretmiştir. (s. 50)

Yazarın tespitine göre Nursî muteber kaynaklarda geçen rivayetleri sahih kabul etmektedir. Ayrıca ona göre geleceğe dair rivayetler de sahihtir. (s. 56) Yazar bu görüşün doğru olmadığı, gayb ve gelecek ile ilgili rivayetlerin de sıhhat tespitleri için diğer hadisler gibi tetkik ve tenkide tabi tutulmasının gerektiği görüşündedir. Yazara göre bu konudaki rivayetlerin peşinen sahih kabul edilmesi, sahâbenin Hz. Peygamber’den sonra nahoş olan olaylara karışmasına bilerek karıştıkları anlamına gelir ki bunun kabulü zordur. Dolayısıyla Hz. Peygamber’in vefatından sonra gelecekte vuku bulacak hâdiselerden bahseden rivayetlere

ihtiyatlı yaklaşmak gerekmektedir. (s. 58-59) Yazarın da ifade ettiği gibi rivayetlerin sıhhat tespiti için sened tetkikinin yanı sıra metnin de tetkik ve tenkid edilmesi gerekir. Ancak yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Nursî hadisleri sıhhat tespitinde muhaddislerden farklı bir değerlendirme yöntemine sahiptir.

Dolayısıyla Nursî'yi değerlendirirken hem bu durumun hem de eserlerinin genellikle müstakil hadis çalışmaları olmadığı göz önüne alınması gerekmektedir. Ayrıca Nursî'nin yaşadığı dönemde sünnet ve hadis ile ilgili yaklaşımların tespiti önem arz etmektedir. Çünkü Nursî'nin hadis ile ilgili görüşlerinin sağlıklı tespiti için yaşadığı dönemdeki âlimlerin hadis ve sünnete yaklaşımlarının araştırılması gerektiği kanaatindeyiz.

Yazar ikinci bölümde Said Nursî'nin bazı hadis metinleri ile ilgili görüşlerini incelemeye çalışmıştır. Nursî'nin her ne kadar hadise ve hadis usulüne dair müstakil bir eseri olmasa da risalelerinde çok sayıda hadis aktarmış ve yerine göre bazı hadis meselelerine dair yorumlarda bulunmuştur. Özellikle haber çeşitleri ve bunların bilgi değeri ile ilgili yorumları oldukça dikkat çekicidir. Yazar Nursî'nin eserlerinde kullandığı hadislerin kaynakları ve sıhhati ile ilgili yorumlarından hareketle onun hadisçiliği hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Yazar, “haber ve bilgi değeri” başlığında önce genel bilgi vermiştir. Âhâd ve mütevatir haberlerin tanımını yaptıktan (s. 66-73) sonra Nursî'nin konu ile ilgili görüşlerine yer vermiştir. Nursî mütevatir haberi muhaddislerden farklı tasnif etmiştir. Nursî'ye göre lafzi ve manevi mütevatirin yanında bir de sükutî mütevatir vardır. Sükutî mütevatir, manevi mütevatir kısmında değerlendirilmiştir. Mesela bir cemaat içinde biri bir haber verse hiç kimse de buna itiraz etmese Nursî'ye göre bu sükutî mütevatir olmuş olur. (s.74). Yine Nursî mucizelerle ilgili haberlerin kesin bilgi ifade ettiği görüşünde olduğundan bunların bir kısmının mütevatir olmadığı farkında olduğu için bazı âhâd haberlerin mütevatir gibi kati bilgi ifade ettiğini söylemektedir. (s. 79) Dolayısıyla ona göre mucizeler ile ilgili haberler mütevatirdir. Nursî'ye göre muteber hadis kaynaklarında geçen rivayetler de mütevatir seviyesindedir. Ona göre bir rivayeti Buhârî'de görmek sahâbeden işitmek gibidir. (s. 90) Nursî bu yorumları ile muhaddislerin mütevatir tanımından ayrılmaktadır. Muhaddislere göre mütevatir; “yalan üzere birleşmeleri mümkün olamayacak sayıdaki topluluk tarafından aktarılan haberdir.” Nursî'ye göre ise haberin Kütüb-i Sitte'de yer alması mütevatir için yeterlidir. (s. 81) Yazar Nursî'nin bu görüşüne katılmadığını ifade ederek (s. 84-85) mucize ile ilgili bazı rivâyetleri tetkik etmeye çalışmıştır. (s. 90) Bunlardan bir tanesi Rahip Bahîrâ rivayetidir. Bu rivâyet Tirmizî'de teferruatlı bir şekilde nakledilmiştir. Yazar, Nursî'nin kabul ettiği Bahîrâ hadisesini bazı çağdaş muhaddislerin hadis ile ilgili görüşleriyle kıyaslayarak eleştirmiştir. (s. 93)

Yazar isnadın önemi başlığında da konu ile ilgili genel bilgiler vermiş daha sonra Said Nursî'nin bu husustaki görüşünü vermiştir. Sened konusunda sorulan bir soruya Nursî şöyle cevap vermiştir: Haberin manasının doğru olması durumunda isnad olmasa da rivâyet sahih kabul edilir. Nursî sened içindeki râvîlerin bir nevi icmanın ve ittifakın göstergesi olduğunu ve bu durumun hadisin sıhhatini ortaya koyduğunu ifade etmektedir. (s. 112) Muhaddislere göre ise bir haberin değerlendirmeye alınmasının ilk şartı bir isnadının olmasıdır. İsnadı olmayan haber muhaddislerce değerlendirmeye alınmaz. (s. 128) Dolayısıyla Nursî'nin hadisleri değerlendirme yöntemi muhaddislerin yöntemine uymamaktadır. Keşf veya ilham yolu ile hadis rivayet etmek veya herhangi bir hadisi Hz. Peygamber'e tashih ettirmek işi çoğunlukla sufilerin başvurduğu bir metottur. Nursî de keşif yolu ile hadis alınabileceği görüşündedir. (s. 130) Hadis ulemasının benimsemediği ve açık bir şekilde reddettiği keşf yolu ile hadis rivayeti ve tashihi, son derece subjektif olup ispatlanması ve incelemeye tabi tutulması mümkün olmayan bir yaklaşım tarzıdır. (s. 133)

Yazarın tespitine göre Nursî mana ile rivâyeti kabul etmektedir. (s. 135) Nursî mana ile rivâyetin bir takım faydalarını da zikretmiştir. Ona göre, sahâbenin bildiğini cesaretle nakletmesi mana rivâyeti sayesinde olmuştur. Lafza bağlı kalma zorunluluğu olsaydı birçok sahâbî yanlış nakletme endişesi ile hadis rivâyetinden kaçınırdı. Hadislerin başka dillere tercüme edilmesi sayesinde Arap olmayanlar okuyup öğrenmişlerdir.

Mana ile rivâyetin bazı zararları da vardır. Bu şekilde yapılan aktarım sonucunda hadislerin aynı lafızla okunması zevkenden mahrumiyet meydana gelmiştir. Aynı zamanda mana ile rivâyet, hadis uyduranların işini kolaylaştırmıştır. (s. 136-137)

Nursî'nin "Hadis kaynaklarına verdiği değer" başlığında yazar genel bir bilgi vermektedir. Hadis kaynaklarına güveni tam olan Nursî muteber hadis imamlarının kabul ettikleri hadislerin sahih olduğu görüşündedir. Bir hadisi Buhârî'nin Sahih'inde görmek sahâbeden işitmek gibidir. Dolayısıyla Buhârî'deki hadislerden şüphe duymamak gerekir. (s. 153) Nursî burada, hadis imamlarının içtihatları neticesinde hadislerin sıhhatini derecelendirirken yanılabilme paylarını hesaplamadığını anlaşılmaktadır. Ayrıca Bâcî'nin (ö. 474/1081) de ifade ettiği gibi Buhârî'ye göre sahih olan bir hadisi Müslim sahih kabul etmemiştir. Aynı şekilde Müslim'in de kendi kriterlerine göre sahih kabul ettiği bazı hadisleri Buhârî sahih kabul etmemiştir. Bu da, hadisin sıhhat tespit işinin icthadi olduğunu gösterir." (Bacî, 1986: I, 310).

Yazar, Nursî'nin bazı hadisleri isnatsız kullandığını tespit etmiştir. Nursî bazı rivayetlerde hadisi aktaran sahâbînin ismini zikretse de rivâyetleri genellikle senedsiz vermiştir. Nursî'nin "hadis-i şerifte rivâyet edilen" diye verdiği ifadeler çoğu zaman tek bir hadisin manası değil ayrı ayrı hadislerin birleşmesinden hasıl olan manalardır. (s.160-161) Yazar, Nursî'nin yer verdiği bazı hadis metinlerinin birkaç hadis metninin birleştirilmesinden elde edilebileceğini ileri sürmektedir. Buna göre Nursî, kendisinin de bir sakınca görmediğini ifade ettiği manalarına göre rivayet metinlerini tek metinde cem' etme yoluna gitmektedir.

Kullandığı hadislerin kaynak açısından değerlendirilmesi başladığında Nursî'nin eserlerinde bin civarında hadis zikrettiği tespiti yapılmıştır. Bu hadislerin bir kısmı temel hadis kaynaklarından rivayet edilmiş olan sahih hadislerdir. Ancak Nursî'nin eserlerinde kullandığı hadislerin büyük bir kısmının Kadî İyâd'ın *Şifâ'sı*, Gazzâlî'nin *İhyâ'sı*, Aliyyu'l-Kârî'nin *Şifâ Şerhi* gibi temel hadis kaynağı olmayan ve başka amaçlarla yazılan kitaplardan alındığı tespiti dikkat çekmektedir. (s. 165) Bu durumu hapis ve sürgün gibi yaşadığı dönemin koşullarıyla beraber temel kaynaklara ulaşmanın zorluklarına bağlamak mümkündür. Çünkü Nursî birçok hadisi kaynaklarına bakma imkânından yoksun olduğundan ezberden eserine aldığını ifade etmiştir.

HADİS YORUMLARINDAN ÖRNEKLER

Said Nursî, temel ilke olarak hadislerin anlaşılmadığı için reddedildiği ve bunun önüne geçmek için de tevil yoluna gidilmesi gerektiği düşüncesindedir. Nursî;

1. Kur'an'da müteşabih ayetler olduğu gibi hadisler içinde de müteşabihlerin bulunduğunu belirtmektedir. Bu tür hadisler zahiri anlamına göre yorumlanırsa hadisi red sonucuna götürür.

2. Nursî'nin bazı hadisleri yorumlarken konunun tam olarak anlaşılmasına katkı sunması için gördüğü rüyalara da müracaat ettiğini görüyoruz. (s. 202)

3. Said Nursî, bazı hadisleri cifr hesabıyla açıklamaya çalışmıştır. (s.206)

Nursî'ye göre hadisin kabul edilebilmesi için taşıması gereken şartları şu şekilde sıralayabiliriz.

1.Hadis Buhârî, Müslim, Ahmed b. Hanbel ve diğer meşhur hadis imamları tarafından rivâyet edilmiş olması onun sıhhatini ortaya koyar.

2.Bir hadisin sahih bir isnadının bulunmaması manasının yanlış olduğu anlamına gelmez. İsnatsız haberin manasının sahih olması durumunda rivayet alınıp kullanılabilir. Kanaatimizce bu yaklaşım tarzı sahih hadisi belirlemede isnadı esas alan hadisçilerin kriterleri ile uyum arz etmemektedir. (s.169)

Yazar Said Nursî'nin hadis yorumlarından örnekler vermektedir ki bu örnekler kitapta geniş bir yer tutmaktadır. (s. 186 - 216)

Yazar Nursî'nin eserlerinde geçen rivâyetlerden ve hadis ilmi ile ilgili bazı açıklamalarından hareketle onu bir hadisçi gibi değerlendirmiştir. Ancak Nursi rivâyetlerin herhangi bir kaynaktan geçmesini sıhhat sebebi olarak değerlendirmiştir. Her ne kadar Nursî bazı konularda açıklamada bulunmuş olsa da rivâyetleri hadis ilmi yönünden tetkik ve tenkide tabi tutulmasını söylemek zor görünmektedir.

Said Nursî'nin hadisler hakkında sorulan bazı sorulara verdiği cevaplarında aşağıdaki örnekte görüleceği gibi kendine has bir yaklaşıma sahip olduğu anlaşılmaktadır. O 'bir hadisi kabul etmem demek nasıldır?' sorusuna. Şöyle cevap vermiştir; herhangi bir hadisin sahih olmaması onun kabulüne engel teşkil etmemektedir. Nursî hadisin sıhhat tespitinin bir sübut meselesi olduğunu belirtmiştir. Nursî hadisin kabul edilmemesinin sebebinin rivâyetin sabit olduğuna dair delil bulunmaması olduğunu ifade etmektedir. Ancak hadisi tamamıyla kabul etmemek yani var olmadığını iddia etmek ise bundan farklı olup böyle bir iddianın temellendirilebilmesi için var olmadığının ispatı gerekmektedir (s. 165) Nursî'ye göre ise senedsiz rivayetler bile değerlendirmeye alınabilir. Senedsiz haberlerin keşf ve rüyadan başka bir yöntemle tespit edilmesi mümkün değildir. Çünkü herhangi bir hadisin olmadığının delillerle ispatı ancak sened ile mümkün olur. Dolayısıyla muhaddislere göre senedi olmayan haberin hadis olarak değerlendirmesi mümkün değildir. Haberin senedi olması durumunda sıhhatinin tespiti için rivayet senet ve metin yönünden tetkik ve tenkide tabi tutulur. Muhaddislerin bu yöntemlerine başkaları nadiren başvurmuşlardır. Örneğin Tefsir, Kelam ve Tasavvuf gibi alanlarda yapılan çalışmalarda rivayetler çoğunlukla sıhhatlerine bakılmaksızın tahrîç edilmektedir. Bu durum bu tür eserlerin değerini etkilememektedir. Çünkü bunların amacı sahih hadisleri tahrîç etmek olmayıp herhangi bir konuda açıklamada bulunmaktır. Nursî'nin eserleri de müstakil hadis çalışmaları olmadığından bu durumun göz önüne alınması gerekmektedir. Nursî hadisleri kendine has bir yöntemle değerlendirmeye çalışmıştır.

Yazar, Nursî'nin eserlerinde kullandığı hadislerin metinlerini, bunların kaynaklarını incelemiş ve değerlendirmelerde bulunmuştur. Nursî'nin hadis ile ilgili görüşlerini ise yine eserlerindeki söylemlerinden çıkarmıştır. Yazar açtığı her başlıkta öncelikle genel bir açıklamada bulunmuştur. Daha sonra âlimlerin konu ile ilgili görüşlerini verdikten sonra Nursî'nin görüşlerini değerlendirmiştir. (s. 167) Yazar Nursî'nin eserlerini telif ettiği dönemin hadis ve sünnet algısına dair bilgileri vermemiştir. Dönemin hadis ve sünnet algısı ile birlikte Nursî'nin hadis kullanımı değerlendirilmesi daha isabetli olurdu. Nitekim hadis ve sünnet algısı çeşitli dönemlerde çeşitli coğrafyalara göre değişkenlik arz etmektedir. Ayrıca hakkında araştırma yapılan âlimin hadisleri hangi amaçla değerlendirdiğinin tespit edilmesi gerekmektedir. Çünkü muhaddisler rivayetleri hadis usulü açısından değerlendirirken tefsir, siyer, akaid, tasavvuf gibi diğer İslâmî ilimlerde rivâyetler farklı değerlendirilir. Onlar konu ile ilgili açıklamaları yapmak için meseleye açıklık getirecek her türlü rivâyeti sıhhat durumlarına bakılmaksızın kullanabilmişlerdir. Dolayısıyla onlar konuyla ilgili yetkin kabul edilen muhaddislerin kitaplarından faydalandıkları gibi çok zayıf hadislerin bulunduğu eserlerden de yararlanmışlardır. Örneğin tefsir kaynaklarında İsrailiyata dair haberlerin, zayıf hatta mevzu haberlerin olduğu bilinen bir hakikattir. Çünkü onların amacı ayeti çeşitli yönleriyle tefsir etmektir. Yine bu âlimlerin sahih hadislerin yanında zayıf ve aslı olmayan haberleri de değerlendirdiği tespit edilmiştir. Bu durumu birçok çalışmada görmek mümkündür. Dolayısıyla bu tür rivayetlerin hadis kaynaklarında olması eserin değerine menfi yönde etki ederken diğer kaynaklarda bu açıdan değerlendirilmezler. Ayrıca hadis kaynaklarında rivayetler senedsiz verilmezken diğer eserlerde genellikle isnadsız verilir. Dolayısıyla hadis eserleri dışındaki kaynaklardaki rivayetlere bu açıdan bakmak gerektiği kanaatindeyiz. Ayrıca Nursî'nin eserinin muahhar kaynaklardan olmasını da dönem itibarıyla sened kullanımının bir manası yoktur.

Yazar Nursî'nin hadisler ile ilgili görüşünü onun eserlerindeki bilgilerden hareketle tespit etmeye çalışmıştır. Bu çalışmada yukarıda da ifade edildiği üzere Nursî'nin muhaddislerin yöntemlerine uyan ve uymayan değerlendirmeleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Nursî eserlerine almış olduğu hadisleri mu-

haddislerden farklı olarak kendine has bir yöntemle değerlendirmiştir. Mehmet Bilen, “*Bediüzzaman Said Nursî'de Hadis*” adlı çalışması ile Said Nursî'nin eserlerinde tahrîç etmiş olduğu hadislerden, onun hadis usûlü ve hadislerle ilgili görüşlerini değerlendirmeye çalışmıştır. Dolayısıyla bu eser Nursî ve yaşadığı dönemin hadis ve sünnet algısının anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.